

Ido-Saluto!

Editita dal Germana Ido-Societo

3/2009

C. E. Goethe, nomi-
zita „Siorino Aja“
Artiklo pag. 6 - 7

Marvel-infanto,
naskinta 200
yari ante nun
Artiklo pag. 4 - 5

Simbolo
di Tallinn

„Ännchen von Tharau“
en Klaipeda
Pag. 8 - 9

En Tallinn, la chef-urbo di Esto-
nia, eventos la Ido-kunveno '09.

Kara lekteri!

La cayara renkonto dil Idisti eventos dum julio en Tallinn, la chef-urbo di Estonia. Pro to ni insertis aden l'unesma pagino imajo dil anciena komon-domo en Tallinn, qua esas sendubite la maxim konocata edifico en la civito. Ol esas konstruktita plu multe kam 600 yari ante nun. La mezepoka civito di Tallinn, l'olima Reval, esas bone konservita e 1996 deklarita dal UNESCO kom kultur-heredajo di la mondo. Komprenable per poka linei hike la facet-richa historio di ca urbo ne esas naracebla. Dum la pasinta yarcenti multa conqueresti remplasis l'una l'altra. Unesme venis la Dani, plu tarde la Germani, lore la Suedi e fine pos la Nordala Milito la Rusi. Prezente Estonia esas libera republiko interne la EU. La arkitekturo dil infra-urbo esas forte influita da Germana komercisti. L'unesma 200 Vestfaliana e Bas-Saxona komercisti emigris dum la yaro 1230 del insulo Gotia. Tallinn divenis hango-urbo quale Lübeck, ed en l'infra-urbo la Lübeckala yuro esis valida. Tatempa la nobelaro rezidis en la supra-urbo, la tale-dicita ‚Toompea‘ (katedralomonto). Hodie la parlamento e multa ambasadeyi trovesas sur la ‚Toompea‘. Ma la prezidanto di la Republiko Estonia rezidas en l'esto dil urbo en edifico apud la kastelo ‚Kadriorg‘, qua dum la yaro 1723 esis konstruktita segun impero di caro Peter I. dal Italiana arkitekto Niccolo Michetti.

Nuntempe plu multa kam 400 000 habitanti vivas en l'Estoniana chef-urbo. Cirkume 30 po cent dil urbani apartenas a la Rusa minoritato. Pos la denove ganita ne-dependesco politikala multa moderna super-konstrukturi erektesis, qui tre detrimentas la anciena urb-silueto.

Ni deziras joyoza ed eventoza sejorno en Tallinn! La beleso dil urbo kompensos omna penadi e spensi a vi.

Via redakterio

Ye la 3esma di mayo 2009 mortis nia amiko

Jacques Bol

evanta 87 yari.

Ni regretas sincere la perdo di Idisto eminenta.

La Ido-amiki Berlin

Nekrologo detaloza esas trovebla sur pag. 10

Jahreshauptversammlung 2009

Am 16. Mai 2009 fand die Jahreshauptversammlung der Deutschen Ido-Gesellschaft in Nürnberg statt. Den Mitgliedern war die Einladung satzungsgemäß zugegangen.

Zu Beginn gedachten die Anwesenden in einer Schweigeminute des am 03. Mai 2009 verstorbenen Ehrenmitglieds des DK der ULI und ehemaligen Redakteurs des Organs der ULI PROGRESO, Jacques Bol.

Der Vizepräsident Frank Kasper begrüßte 11 Mitglieder und einen Sympathisanten. Er stellte die Beschlussfähigkeit der Versammlung fest, die vorgeschlagene Tagesordnung fand die Zustimmung der Teilnehmer.

Der Vizepräsident verlas den Bericht des Vorstandes (s. Anlage) und würdigte auch die Leistungen der Mitglieder. Der Schatzmeister Dieter Schmidtchen berichtete ausführlich über die Finanzen der Gesellschaft und informierte detailliert über Ausgaben, wie die der EXPOLINGUA, des Neudrucks des Propagilo und über Werbeaktionen in Zeitungen und auf Basaren. Die Kassenprüfer Rudolf Gensch und Günter Schlemminger attestierte die Korrektheit des Kassenberichts. Der Rechenschaftsbericht, der Kassenbericht und der Bericht der Revisoren fanden in der Diskussion durch die Teilnehmer Zustimmung. Dann wurde der Vorstand durch Beschluss entlastet. Nach der Wahl des Wahlleiters Rudolf Gensch wurde Frank Kasper als Präsident der DIG mit 10 Stimmen bei einer Enthaltung gewählt. Zum Vizepräsidenten wählten die Versammelten bei einer Enthaltung Dr. Thomas Schmidt. Beide Gewählte nahmen die Wahl an. Ein für die Anerkennung der Deutschen Ido-Gesellschaft als gemeinnütziger Verein erforderlicher Tagesordnungspunkt war die Abstimmung über die vorgeschlagenen Änderungen zu den Paragraphen 7 und 8 der Satzung. Die Änderungen waren auf Seite 4 des Ido-Saluto 2/2008 dokumentiert. Die Änderungen wurden mit einer Gegenstimme und einer Enthaltung angenommen. Dr. Groth präsentierte seinen Taschenkalender für 2010 als attraktives Werbemittel. Abschließender Diskussionspunkt der Jahreshauptversammlung war der nächstjährige Ort der Versammlung. Vorgeschlagen wurden Tübingen und der Raum Kassel, falls das internationale Treffen nicht in Deutschland stattfinden sollte. Grüße an die Versammlung kamen von Hans Stuifbergen aus Amsterdam, von Gert Heintze aus Rastatt und von weiteren Mitgliedern.

(a: es)

Saja marvel-infanto

Felix Mendelssohn Bartholdy kreis signifikanta oratorii, moteti e famoza oper-verki. Dum sua vivo-tempo il reputesis kom geniozo. Plu tarde la nacional-socialisti interdiktis lua muziko. Cayare ye la 3esma di februaro ni celebris lua 200esma naskal aniversario.

Kande la 20 yari evanta Felix Mendelssohn Bartholdy 1829 reprezentabis sua uverturo ye “A Midsummer Night’s Dream” da William Shakespeare en la Londoner Philharmonic Society; dum la vehado a la hemo il obliuiis la particiono en la fiakro. La valoroza papero restis netrovebla – pro to il ankorfoye skribis memore la particiono – sen erori. Denove sua reputeso kom marvel-infanto konfirmesis. Kelka yari plu tarde Mendelssohn Bartholdy reputesis kom maxim famoza muzikisto di Europa, kurtezata da dinastii ed editisti, ovacionata da la publiko. Tante plu esas astonanta, ke anke ye sua 200esma naskal aniversario – il naskis ye la 3esma di februaro 1809 – il semblante ne ja arivis en la Germana muzik-mondo.

Mendelssohn Bartholdy, kreskinta en Berlin e mortinta 1847 en Leipzig, reputesas kom tipo dil alta lejera muzo. Il ne esis geniozo sufranta pro su ipsa e la mondo quale Robert Schumann, Richard Wagner o Ludwig van Beethoven. Ma precize ton on reprochis ad ilu depos la komenco di la 20esma yarcento, kande la Germana kulturo deviacis de la sentimentoza romantikismo, ed anke de Juda artisti ed intelektozi.

Mendelssohn Bartholdy esis nepoto di la Juda filozofo di la lumizado e toleremo-predikero Moses Mendelssohn (1729-1786). Il esis baptita quale omna de sua gefrati ed edukesis segun Kristana maniero. Johann Wolfgang von Goethe impresesis da Mendelssohn Bartholdy, qua evinta dek-e-du yari ja kompozabis plura koro-fugi segun biblala texti. Il evis 17 yari, kande l’uverturo ye “A Midsummer Night’s Dream” quik famozigis ilu, e 20 yari, kande il ri-exekutis la tote obliuiita “Matthäuspassion” da Johann Sebastian Bach en la „Berliner Singakademie“ (Berlinala kanto-akademio) en la yaro 1750. La motivigo di Mendelssohn: entuziasmigar la publiko por qualeso, kom urbala muzik-direktisto en Düsseldorf e plu tarde kom duktero di la „Leipziger Gewandhauskonzerte“.

Il kompozis psalmi, moteti e koral-kantati, suciis pri Händel-renesanco e montris joyoza, ne-dogmatala pieso. Mendelssohn revis pri ula ri-kon-

ciliado inter Judismo e Kristanismo. Pos sua du granda oratorii “Paulus” ed “Elias” devis sucedar triesma: “Christus”, quan il ne plus povis finigar.

La protestanto Mendelssohn Bartholdy mariajis su kun la filiino di ula reformata predikisto. Ilu skriptis kantati por kantiki da Luther e Maria-himni. Il avertis pri plejar muziko religiala nur en la koncertsalono.

Muziko devas esar “integraliganta parto dil oficio”, esis sua opinono. La plezanta forfikulo “Denn er hat seinen Engeln befohlen” (Nam il imperis a sua anjeli) segun psalmo 91 ofte kantesis da la ‚Berliner Domchor’ e da Kaiser Wilhelm II. acceptesis aden patriotala popul-kansonaro. Plu tarde Mendelssohn integraligis la verko aden sua “Elias”.

Pos du apoplexii il mortis ye la 4esma di novembro 1847 evanta 38 yari. 1936 la nacii demolisis la bronca monumento avan la Gewandhaus en Leipzig. Sua muziko interdiktesis. Duris plu multe kam sep yardeki, til ke en oktobro di la pasinta yaro erektesis Mendelssohn-monumento an preferita loko: sur la Promenadenring avan la Leipzigana Thomaskirche.

Segun artiklo da Christian Feldmann, ek “die Kirche” (1. 2. 09)

(t: gs)

La GIS salutas nova membra:
D-ro Detlef Groth, Schwielowsee
Hermann Philipps, Bonn-Bad Godesberg

Ecelanta muliero

200 yari ante nun mortis Catharina Elisabeth Goethe, la matro di la poeto

Elua lasta letron el skribis ye la 28esma di agosto 1808. El skribis ol a Bettina von Arnim, ed el reflektis pri lua filiulo, di qua la naskal-aniversario esis ye ta dio. “Il vivez!” el vokis a la yuna amikino. Avan su el havis la maxim bona vino di la domo, kelka aquo e du persiki. El opinionis, ke el vakuigis la gobleti di la matro-joyo til la lasta guto, e nula des-fortunon on povus kargar sur elu. Lore el povis vivar ankore dum du semani. El mortis ye la 13esma di septembro, evanta 77 yari. Ja de monati elua filiulo sejornis en Karlsbad e Franzensbad, erste ye la 17esma di septembro il esis itere en Weimar. Tatemppe on ja enterigabis lua matro. Anke nun il ne voyajis a Frankfurt am Main. Christiane sendesis por regulizar la heredala aferi.

Por Wieland Catharina Elisabeth Goethe esis “la rejino di omna homini”. Carl August, la duko, opinionis, ke el esas “ula ecelanta muliero”, ed il joyis konocar elu. Tale entuziasmoze, tale impresite ed inspirite livis omni, qui volis spektar elu, la ‚Großer Hirschgraben‘ (granda cervo-fosato) en Frankfurt: Klopstock e Herder, Lavater, Anna Amalia e Luise, la rejino di Prusia. Siorino Aja¹), la siorino konsilisto Goethe, esis la personigita amindeso, ravisante kandida e de impresanta kordialeso. La letri, quin el sendis aden la mondo, atestas lo ankore catempe. “Kara filiulo”, el skribis 1778 a Wieland, “Merck²) esis dum tri dii che ni, pos ke il departabas, me ordinas la chambro, quale esas necesa ye poeti e quale vu povas konstatar suficiente ek la antea letro. Nam certe la povra letro jacabus e nultempe expediabus, se siorino Aja havabus min multa konoco di la poeteso. Ma danko a deo el ne ja perdis ca kustomo, quankam sioro Wolfgang Goethe ja dum 3 yari ne vizitis elua domo, ma briligas sua lumo en Weimar.”

La posa mondo konocas elu per ca marveloza, charmiva e kordialega letri. Oli atestas to, quon la filiulo dicis pri la matro: El esis persono kun infektanta joyemeso. Ma Goethe esis anke kulpiza pri to, ke elua letraro ne konservesis komplete. De tempo a tempo il destruktis ne nur propra, ma anke multa dokumenti di sua matro. De 1765 til 1792, dum importanta intervalo, nur tri letri (ed un suplementa folio) de elu esas konservata, e to ya nur, pro ke fortunoze li esis en stranjera posedo. La tota tradicionata

restajo esas sub ula senco-donanta marko, opinionis Ernst Beutler³⁾, kande en la yaro 1960 il introuktis la “Letri ek la patro-domo” per tri fundamentala esayi. Il konfirmas l’imajo di la “joyiganta persono”, di la felica, serena, kontenta muliero. “E tale”, Beutler dicas, “la posa mondo regardez la matro: joyoza e gratitudoza pro la fortuno di la vivo.”

Ma esis anke multa obskura nubi e fato-stroki, existis abundante chagreno e bitra decepteso. Pri kelka malaji, kelka desesperoza hori anke la filiulo, elua „Hätschelhans“ (dorlotita filiulo) ne esis sen-kulpa. Il vizitis elu nur tre rare. Certe lo tre opresis elu. Erste pos multa yari el saveskis, ke il vivis kun Christiane Vulpius e mem divenabis patro. Certe el povabus reprochar ca sekretmeso a lu, ma el ne facis lo. Vice to el sideskis e skribis letro a la kompanino di elua filiulo, olqua komencigis kordiala e fidoza korespondado. Ne mem minime trublis elu, ke elta esis muliero de plu vulgara rango.

El portis brave sua fato. El evis 17 yari, kande el devo-konforme e ne pro afeciono mariajis su kun l’imperiala konsilisto Johann Caspar Goethe, viro, qua evis forsan duople kam elu, qua traktis omni en la domo, anke la spozino, quaze kom skolani. El parturis sep filii, de qui nur du trans-vivis. Erste en la yaro 1782 pos la morto di lua spozulo el divenis siorino Aja, la fiera, sincera matro di ula intertempe famoza filiulo. Mem ankor-unfoye altra viro aparis, qua yunigis elu komence, ma pose des-iluzionigis elu. El amis la teatro e la muziko, el lektis, ludis shako e pleis per piano. El juis la glorio e la prominenta gastri. Nur sua filiulo regretinge ne venis. Dum elua lasta yardeko il entote ne plus vizitis lua hem-urbo. Ma el restis sendeviacita pri elua sen-limita, ne-sukusebla amo, sendis vino a Weimar, specalaji, donacaji. Sur mikra folio unfoye el notis la sumi, quin el donis a Goethe inter 1778 e 1801. Esis remarkinda valoro. Pos elua morto la heredanti, Johann Wolfgang e la filiino di ilua mortinta fratino Cornelia, recevis ankorfoye preske 45 000 fl⁴⁾.

¹⁾ Siorino Aja: Jokoza nomo dil matro di Goethe

²⁾ Merck: Johann Heinrich Merck (1741 – 1791) – literaturisto, amiko di Goethe

³⁾ Ernst Beutler: Literatur-historiisto (1885 – 1960)

⁴⁾ fl: Abreviuro por anciena duro florino (Gulden)

Ännchen ed Adolf

Depos 1989 elu okupas itere sua tradicionala loko avan la teatro di la Lituaniiana urbo Klaipeda, la Taravos Anike, la Ännchen von Tharau, la adoratino di la poeto Simon Dach (1605–1659), qua naskis en l'olima Prusian-Germana Memel. La popul-kansono esas intonata hodie ye la kustumata loko por la Germana turisti en lia linguo – ibe, ubi ye la 23esma di marto 1939 posdimeze, quaze dop la dorso di la lore ankore originala Ännchen-statuo, de la balkono di la Memelana urb-teatro Hitler salutis sua ‚Memeldeutsche Volksgenossen‘ (Memel-Germana popul-kamaradi) e bonvenis li aden ‚unser Großdeutsches Reich‘ (nia Grand-Germana Imperio).

La Memel-teritorio, la streta lando-parto dil olima Est-Prusia alonge l'olima fronthero a Lituania, nordale di la fluvio Memel (Lit. Nemunas), segun la kontrato di Versaille 1919 esis separita de Germania. Ca teritorio, habitita preponderante da Germani kun Lituaniiana minoritato, recevis propra statala konsilistaro kun Franca prefekto. Pos l'okupado da Lituania segun Memel-kontrato di la Ligo di Nacioni 1924 ol esis sub-ordinita a Lituaniiana suvereneso. Malgre la autonomio, garantiita da la Memel-statuto, sencese eventis konflikti inter Germani e Lituaniiani e la Lituaniiana statala povo. La kauzi por to rezultis progresante del aparo di la nazi-movado, qua specale pos 1933 developesis forte en la Memellando. Ol esis avancigita ed organizita da la Germana imperiala guvernerio e la partiso- ed SS-guidantaro sam-maniere e sam-sko-pe kam antee en Austria e la Sudetenlando.

Dum la signatado di la Münchenana kontrato Hitler asertabis, ke il havas nula plusa demandi teritoriala. Ma nur tri semani plu tarde per ula impero de la 21esma di oktobro 1938 il orientizis la supra komandanti di la tri armo-speci a la ‚Erledigung der Rest-Tschechei‘ (solvo di rest-Chekia) e la ‚Inbesitznahme des Memellandes‘ (anexo di la Memellando). Pro ke la milit-navaro dum la anexo di Austria e l'irupto aden la Sudetenlando ne partoprenabis segun la naturo, nun sub la pretexto ‚Transportübung Stettin‘ (transport-exerco Stettin) ol ye la ‚Heimholung (retro-querado) di la Memellando‘ devis plear ula importanta rolo.

Ye la 20esma di marto 1939 en Berlin la ministro di extera aferi di Hitler, Ribbentrop, negocis kun la Lituaniiana ministro di extera aferi pri la restituco di la Memellando e prizentis la Germana demandi. La Lituaniiana plenipotencieri, veninta a Berlin pro la preso da la Germana

guvernerio, en la nokto de la 22esma a la 23esma di marto konsentis la cedo di la Memellando a Hitler-Germania, qua erste poka dii antee anexabis Chekia.

Dum ke en la frua matin-hori di la 23esma di marto 1939 Germana trupi e polico- e SS-detachmenti di Himmler posedeskis la Memellando, forta konvoyo di la milit-navaro trovesis sur la Baltiko. Komune kun general-admiralo Raeder ja ye la 22esma di marto Hitler embarkis su demonstrative a la kuras-navo “Deutschland”, qua esis eskortizata da la filial-navi “Admiral Scheer” ed “Admiral Graf Spee” e lejera kroz-navi, multa destrukteri, torped-navi e min-foriga navi.

Quale 1938 en Austria ed en la Sudetenlando la Germani di la Memellando ovacionegis Hitler, kande ilu vehis tra l’urbo. Certe nula unika „Heil’-voko esabus veninta ek lia boko, se li savabus, quo eventos pro ca dio. L’okupado di la Memellando esis la lasta sen-sanga agreso ante la Duesma Mondmilito.

Artiklo da Horst Diere, ek “Neues Deutschland” (21. 3. 09)

(t: gs)

Mea hem-urbo

Albacete esas urbo en La Mancha, la lando di Don Quijote. Dum multa yari ol esis mikra vilajo sen industrio. Nun en Albacete vivas cirkume 200 000 habitanti, ed ol distas cirkume 250 kilometri de Madrid e 200 km de Valencia, forsan du de la maxim konocata urbi en Hispania. Albacete esas la maxim granda urbo en nia regiono, nome Castilla-La Mancha.

Albacete esas tre konocata en Hispania pro olua kulteli e posh-kulteli.

La nomo Albacete venas, quale multa di nia vorti, ek l’Araba linguo (al-basit), qua signifikas “la planajo”. Nia urbo anke esas konocata kom “la New York di La Mancha”. Kande vi venas aden Albacete, vi venas sur plana voyego e vi povas vidar kelka granda edificii. Olu nomesis tale da la Hispana skriptisto Azorín, qua skribis “La voyo di Don Quijote”.

Dum la sequonta yaro Albacete celebros la triacentesma aniversario di olua „Feria”, dek dii dum septembro por celebrar nia patronino: la „Virgino di Los Llanos”. Olim ol esis nur festo komercistala pri brutaro. Nun ol esas grandega festo, qua eventas en anciena edifiko padelatra, qua esas centre dil urbo. Omni esos bonvenanta.

(a: Antonio Martinez, Hispania)

Solvu di enigmato: 1. javelino, 2. grado-bastono, 3. obstaklo-kurado, 4. start-paflo, 5. fin-lineo, 6. esquado, 7. arbitristino, 8. exercado, 9. disk-o-jeterulo, 10. halt-horlojo

Solvu-vorto: Eskalereto

Jacques Bol e me – bon amiki dum multa yari

Lo maxim importanta, quan me ganis dum mea longyara Idisteso, esas por me la amikeso kun samideani en diversa landi, e co esas tre personala amikeso, quan on semblas plu desfacile trovar en nia moderna tempo. Un di mea maxim bon amiki esis Jacques Bol – amiko neoblviebla.

La unesma letron da Jacques me recevis en decembro 1981. La unesma letri ankore esis normala letri inter aktiva Idisti. Ni erste konoceskiti persone en la yaro 1990 dum la Ido-renkontro en Waldkappel. Quik ni amba sentis fortaj simpatioj una por altra. Jacques esis serioza ma anke gaya homo.

De 1990 ni reguloze sendis letri l'una l'altra e traktis en li Idala, ma anke personala ed altra problemi. Ni rirenkontris dum la Internaciona Ido-konfero en Oostende 1991 e ni kurte vizitis le Bol 1992 en Wavre, kande ni hemvoyajis de London, ubi ni esabis gasti che Henry Jacob ed anke renkontris Don Gasper e familio. Ni juis la gastigemeso di bon amiki en London e Wavre. Ante ke ni durigis nia hemvoyajo a Germania, Marcelle e Jacques Bol montris a ni kelka vidindaji di la chefurbo Brussel. Ni rividis 1995 dum la da me organizita Ido-renkontro internaciona en Elsnigk proxim Köthen. Quankam Elsnigk esas ula vilajo quale multa altri, tamen kun du gasti ni esis 20 konferanti. Hike naskis inter altro la ideo editar IDO-SALUTO. Lore mea spozino e me fortigis nia amikeso kun le Bol. Ni rividis okazione la Ido-konfero en Bakkum (Nederland) ed esis en letrala kontakto til kurte ante la morto di Jacques.

Kande dum mea prezidentesco dil ULI me mustis defensar me kontre la nejustifikita kritiki ed ataki di kontroversi. Jacques, sua bofratulo Franz Regnier e kelka altra amiki en la DK sustenis me.

Kande la kara spozino di Jacques esis mortinta, me facis letre omno por ke il ne perdez la volo durar vivar. Ja dum elua grava maladeso il raportis a me pri la developado di elua sufrado. Omnadie il pasis kin hori che el en la hospitalo. Co esis tre desfacila tempo por Jacques. Me probis morale sustenar lu. Anke en ta desfacila yari il informis su pri la developado dil Idistaro.

La perdo di sua spozino tre charjis lu. El vere esis tre simpatioza muliero.

La laboro di Jacques dum yari en la DK e kom redaktero di PROGRESO esis tre valoroza por nia linguo e movemento. Anke dum sua lasta yari il okupis su (ante omno per interreto) pri la developado di nia movemento. 2008 il ankore facis turistal voyago kun sua fratino a Tunizia, e me havis la lasta kurta rivedo kun lu en Neviges. Il semblis esar ankore sana ed aspektis tre bone. Pro to la mesajo pri lua morto esis mala surprizo. Tala homon on ne povas obliviar.

Il reposez en paco.

Günter Anton

En la kazino vartas „Hungrant Tigri“

En la non quadrat-kilometri mikra Macau esas historiala vidindaji kontigua a super-moderna konstrukturi

24esma di junio 1622. En Macau en la fora Chinia, ube ante poka yardeki la Portugalani instituciabis komerc- e mision-staciono, dominacas agema vivo. Alte super la kolonio omnadie on laboras konstruktante por l'importanta fortreso Monte Fort. Kargo-navi plene charjita per vari por Europa trovesas en la portuo an la Perl-Fluvio, sur la bunta merkati on marchandis fresha legumi; en la faktorii valoroza silko, teo ed opiumo chanjas la posederi. La majoritato di la komercisti Portugalana esas jus ye kompro-turo en la proxime situita Kanton. Subite la guatero sur la fortreso avizas floto Holandana de seglo-navi - milit-navi. Li kanonagas la kolonio. Pro manko di milit-kapabla viri jezuiti arivas haste e suplikante pregas la helpo di deo. Patro Jeromino Rho sur Monte Fort divenas agoza, e per ula kanon-pafo konsakrita a deo il destruktas la municiono di la Holandani. La atako esas pareita.

Domo apud la „Largo do Senado” (Placo di la senato)

Dum du hori cirkum la civito

Poka pazi infre la fortreso existas la ya maxim konocata vidindajo di Macau (anke Macao, Ou Mun od Aomen), ye qua deo ne tante favoroze agis – la ruinuri di la katedralo Sao Paulo. Pos l'ekpulso di la jezuiti uzita kom kazerno, 1835 ol bruleskis. La flami lasis pos su nur l'impozanta izolita granit-fasado di l'olima katedralo. Admirinde konservata reliefi naracas la historio di la konvertado di la pagani en Azia. Tra la portaloo di la ruinuro la silueto dil alta domi di la moderna Macau esas videbla. L'urbo en la cadia specal-zono di Chinia havas nur poka spaco por lua plu multe kam 530 000 habitanti. Nur non quadrat-kilometri (kun la avana insuli Taipa e Coloane 28 quadrat-kilometri) koaktas konstruktar ad alte – mult-etaja domegi, kontor-alt-domi, hoteli e lud-kazini, e per la Macau-Tower (338 m) un de la maxim alta turmi di Azia. Finale mondvaste Macau havas la maxim granda denseso relate habitantaro e vehili.

Ma en la civito – cirkumirebla komode dum du hori – kompare a la vicina hektika Hongkong la vivo pasas repozigive, preske Portugal-Mediteranee. En teo-chambri e kafeeyi on kambias novaji, ed en la extreme neta restorerii luras saporiza dishi Portugalana e Macauana.

La ruinuro di la katedralo „Sao Paulo“

Specala experienco esas la mikra verda oazisi meze en la trublo di la grand-urbo. En la Lou-Lim-leor-gardeno exemple kun sua miniatur-bambuo-boski, oro-ciprino-lageto, plektita voyi e charmoza pavilioni frumatine kunvenas la amiki di Tai Chi o di la ventizilo-danso e plu tarde laika-muzikisti kun fluto, tamtamo e gremio-violino por tote privata amuzado.

La vizitanto ne omisez vagar tra la anciena Chiniana quartero. Streta stradi kun la luranta odoro di la restorerii difuzas ula hemala atmosfero, avan la un- e du-etaja domi ofte trovesas dom-altari e kaji. Preter-irante on povas regardar kurte aden la laboreyo di fabrikanto de incens-vergi o skultisto di siglili, ed on povas kontroligar sua saneso en Chiniana apoteko kun olua kolektajo de familiala remedii. En streta butiki, apertita vers la strado – super to la lojeyo – on favoroze ofras vende omnino, quon la kordio deziras. Ante omnino la butiki por antiquaji invitas serchadar. La preco esas afero di marchando. Pos la fino di la deskovro-voyago tra la Chinian-quartero omna voyi retro-duktas a la Largo do Senado, la centrala placo en Macau, karakterizita per pompoza, restaurita kolonial-arkitekturo. Hike agitas su turisti de la tota mondo, inter li omnayare anke cirkume 30 000 ek la German-lingua teritorio.

Quale la tota civito historiala la Senado-placo apartenas a la mondokulturheredajo dil UNESCO. En la mezo stacas la Senado-edifico ek la 18esma jarcento, una di la maxim bela konstrukturi koloniala en la Fora Esto. La strado-fronton ornis til recente – nun ya ne dezirata – la litero-tipi “Leal Senado” (loyala senato), quan gratitudoze 1654 la Portugalana rejo grantis a la konsilisti di Macau, nam li ne retraktabis su de Portugal dum la Hispana okupado di la matro-lando.

Vespere seduktas la ludeyachi

Vespere Macau montras sua duesma vizajo. Catempe 28 kazini kun 4000 lud-tabli e 12 000 automati – en linguo di la konversado qualifikita kom “Hungrant Tigri” – promisas la granda fortuno. Kolor-chanjante dum lua noktala pompo per vacilanta lum-tiparo li atraktas omnadie cirkume 70 000 vizitanti, le maxim multa de la “Imperio di la Mezo” e de la nur 60 km distanta Hongkong.

Por Europani kelke ne-kustumale la hotelo “Venetian” ofras lo gigantala ed extraordinara: 3000 chambri expektas gasti, qui nur poka metri apude dum la tota dio sidas an la lud-tabli di ula grandega kazino. Ed omna to en ula imitante konstruktata Venezia. Inter la hotel-etaji existas

plu multo. Mem la Canal Grande ne mankas. En duima metro basa aquo navigas gondoli ‘made in China’ – tote destinata por la richa vizitanti ek la vicinaro. ‘Eventcenter’ kun 15 000 sido-plasi ofras sporto e distraktado, e 30 restorerii en ta grandega komplexo sorgas por la komforto korpala. Cirkum la “Venetian” future esas projetita plusa sep kazino-hotelii kun plu multe kam 10 000 liti. Macau ja de longe devancis Las Vegas relate l’omnayara hazard-ludo-revenuo. Generale la ludanti esas yuna. Li portas sua pekunio en kofri o pakope en plast-korneti tra la frontiero inter Chinia e Macau e de la Hongkong-paromo. An la pordi di la kazini exhortas afisho: “Perdez ludante nur tante multa pekunio kam tu povas renunciar”.

Artiklo da Ulrich Uhlmann, ek “Neues Deutschland” (21. 3. 09)

(t: gs)

Virusi esas sen vivo

Plura virusi apartenas a la maxim danjeroza morbo-kauzi ed efektigas en nia korpo exemple AIDS, gripo, rabio, morbilo, variolo, polio o flava febro. Kelka povus venar de fremisanta filmo o bio-armiferio, quale exemple la Ebola-viruso, qua genitas subita forta febro, interna ed extera sango-perdi, e ye la maxim multa maladeskinti dum hori duktas a la morto.

Ma altre kam ya bakterii virusi ne esas mikrobi. La mikrega kreuri – ofte centfoye plu mikra kam bakterii – konsistas nur ek un mikrega hered-materio, envelopita per protein-legumento. Virusi extera di enti esas quaze mortinta. Oli montras vivo-indiko tam poke kam salo-graneti, kelka mem povas formacar kristali.

Erste kande li renkontras apta celuli, lore li divenas aktiva. Li fixigas su a la celul-muro, korodas kemiale brecho e donas sua hered-materio aden la celulo. Ca quik komandas koaktante la celulo suspensar sua normala funcione e de nun produktar nur plusa virusi. Pos kelka tempo la celulo krevas, e la nova virusi esamifas ed atakas plusa celuli. Segun virus-speco viktimi povas divenar homala celuli, ma anke animalala o tala di planti o mem bakterii.

Virusi esas chefe danjeroza, pro ke li varias ne-grave lia hered-substanco por povar represar l’imun-sistemo. Ofte diversa virus-speci, qui atakas diferanta animali, mixas la hered-materio. Tale kelka-foye li divenas chefe danjeroza. Medikamentti quale antibiotiki hike entote ne helpas. Ultre en certena teritorii tropikala existas virusi, qui simile kam olim la AIDS-viruso aparas subite ye cirkonstanci ne-previdita e povas propagar sur la tero.

Rainer Köthe, “Warum Liebe durch die Nase geht”, Ullstein 2004

(t: gs)

Se omna homi lernus ica manuo-signi, nula interpreteri esus necesa!

La sen-voca linguo di la Indiani

Per lia manui la Nordamerikana indijeni povus parolar duople rapide kam homo, qua parolas per vorti. La Indiana linguo per manuo-signi esas la maxim simpla e perfekta linguo di la mondo. Ol nur bezonas 400 diversa signi. Per ti on povas expresar omno, quon on volas dicar, plu klare e kompreneble kam en omna altra lingui.

Eventis dum somero-komenco 1840, ke apud la Arkansas River renkontris cirkume 5000 Indiani. Pos yarduranta sangoza quereli li volis paco.

Le Kiowa, qui venis de la sudo e le Komanchi, qui esis lia federanti, mustis kavalkar cirkume 600 milii ad hike. Preske la sama diston le en la nordo vivanta Cheyenne e lia federanti, le Arapaho, mustis parkavalkar tra monotona tereno sen plantaro. La rivero, quan la Indiani nomizis ‚Arrowpoint River‘, esis naturala frontiero inter l'enemika genti. Kelka dii pasis, til ke la genti instaligis lia kampeyi, le Cheyenne e le Arapaho ye la norda, le Kiowa e le Komanchi ye la suda rivo.

Nun komencis la diskuti pri paco. Sitting Bear (Sidanta Urso), la chefo di le Kiowa, kavalkis tra la rivero, qua ne esis profunda ye ica tempo, aden la kampeyo di le Cheyenne.

Le Cheyenne e le Arapaho aranjabis sua tendi kom cirklo. En la mezo di ica placo li erektabis ligna kabano. Ol esis apertita ye un latero, klozita ye l'altra e suficiente granda por donar spaco por grupo di chefri.

Avan la kabano expektis Big Wolf (Granda Volfo), la maxim alta chefo di le Cheyenne e la altra chefri di le Cheyenne e di le Arapaho. Sidanta Urso decensis de la kavallo e levis la dextra manuo kom saluto, la indiko-fingro e la meza fingro erekta. Ica signo signifikis "amiko". Pose la Kiowa-chefo pozis la sama manuo ye sua kordio. To signifikis, ke lu esis veninta ye pacema intenco. Cheyenne-chefo Granda Volfo repetis ica gesti, per qui il volis asertar, ke anke il e sua populo deziris paco ed amikeso kun le Kiowa e la Komanchi. Per plusa signi manue il invitis Sidanta Urso venar aden la kampeyo di le Cheyenne ye la venonta dio.

Same, kam Sidanta Urso e Granda Volfo interparolis ne per lango e lipi, ma per la fingri di amba manui, tale on sempre interparolis, kande Indiani de diversa genti renkontris por kambiar informi.

La linguo per manuo-signi esis l' universalala linguo di la indijeni Amerikana. Ka la Indiani esis tro indolenta por parolar? Tote ne! Ma quon irga idiano parolis, ton la altri ofte ne povis komprenar. La kauzo di to esas la origino di la Indiani.

Nula serioza explorero hodie dubitas, ke la Indiani migris de Azia aden la "nova" mondo. Necerta esas, kande lo eventis e quante multi venis, ma on supozas, ke ica migrado komencis cirkume 40 000 yari ante Kristo, e ke per sempre nova ondi venis adheranti di tote diversa genti e de tre diversa regioni de Azia ad Amerika. Li venis per pedi. Existis terponto ferma inter Azia ed Alaska. Dum la lasta glaciala periodo multa aquo konjelis pro la formacado di glaciala regioni apud la poli. Per to la tota aquonivelo sinkis ye cirkume 150 metri. Pro to formacesis terponto longa de 90 kilometri inter Sibiria ed Alaska, qua esis pasebla dum plura yarcenti por homi ed animali. Exploristi konjektas, ke pumai, kameli, alki, mamuti, ursi, bizoni, volfi ed altra animali enmigris per ica terponto aden Amerika.

Sibiriana nomadi e chas-populi sequis ad ita hordi de grandanimali. Li iris al esto, a la levanta suno, sen savar, ke li transpasis la limito di du diversa terparti. Quale ja dicite, esis populi di tre diversa genti, qui venis de Azia por okupar la grandega nova tereno. Li diferis segun ilua sociala stando, segun ilua metodi di kombato, chasado e rurala ekonomio e segun l'utensili, quin li uzis. Li anke diferis multe segun lia aspekto. La koloro di lia karnaciono differis inter flav-bruna e red-bruna. En libri da Karl May ed en filmi di Hollywood on nomizas li "redpeli", quo ne esas justa. Kelki havis tre longa vizaji, altri havis extreme ronda kapi. Same anke lia lingui esis tre diferanta. Kande Kolumbus deskovris Amerika, en norda Amerika vivis plu kam un milion indijeni, qui parolis cirkume 200 tote diferanta lingui.

Ja dum la tempo ante Kolumbus la Indiani esis trovinta metodi por interkomprenar. En omna raporti pri la unesma renkontri di Kolumbus kun indijeni on mencionas, ke li probis, interkomprenar per manuo-signi. Pro quo la linguo per signi povis tante alte developar?

Coronado, la Hispana konquestero, deskriptis le Komanchi tale: La fakteto, ke li povis interkomprenar per manuo-signi, pruvas ke li esis tre inteligenta. Li povis tante bone interkomprenar, ke nula tradukero esis necesa.

E nula tradukero anke esis necesa, kande la Komanchi kavalkis komune kun le amikala Kiowa 300 yari pose dum somero 1840 al Arkansas River por konvencionar paco kun le Cheyenne e le Arapaho. Ica quar genti esis habitanti di la planajo, la distrikto inter la Mississippi e la komenco di la Rocky Mountains. En ica montetala, preske senarborala pratego, ube vivis dum 1800 cirkum 50 milion bizoni, e qua cadie esas la maxim importanta bestoedukado-regiono di la USA, la manuo-signo-linguo tre alte developadis, pro ke hike ofte la adheranti di diversa genti renkontris dum chasado o milito, e kompreneble li mustis irgamaniere interkomprenar.

Pro du kauzi la "blanka homi" influis ico. Unesme la Europana kolonieri pulsis la Indiani sempre plu multe aden la westo. Ultree l' Europani kunportabis la kavali ad Amerika. La Indiani per to divenis plu movebla. Genti havis kontakti, kombatis inter su, amikeskis inter su.

Omnaloke sur la tero homi probas interkomprender per signi, se li ne povas interkomprender per linguo. La fakto, ke Kolumbus e la pose veninta konqueristi kompreenis la manuo-signi di la indijeni, montras, ke ica signi esis simpla e bone komprenebla, adminime dum la 16. jarcento. Pose to evolucionis a vera linguo, quale linguisti trovis, linguo, per qua on mem nur povis explikar pensita aferi. La sistemo kontenas 400 signi, di qui omni povas havar plura diferanta signifiki.

Kande Kiowa-chefo, Sidanta Urso apud Arkansas River salutis le Cheyenne e le Arapaho, la alte montranta fingri ne nur signifikis "amiko", ma anke la tota frazo "Frati unioneskas". La signo por "manjar" (la manuo kun extensita fingri moveskas avan la lipi) havas same du signifiki, ol deskriptas la agado di manjar, ma anke la manjajo. La gesto pri posedo (ad supre klozita dextra pugno, quan on movas ad avane) kontenas plura signifiki: posedanto e posedar. Multa nocioni montras la pensmaniero di la Indiani. La nociono "bona" expresas per manuo-movo ye la regiono di la kordio. La nociono "Deo" ne esis konocata a la indiani. Li uzis vice to "La granda enigmato". Kompleta frazi ne existas en la manuo-signalata linguo. On adjuntas la vorti segun la sensala kohero. Artikli quale "la" ne esas uzata. La sexuo montreskas per la adjunto di "viro" o "muliero". On adjuntas "longa tempo", se on parolas pri la pasinto. La questiono "Qua esas tua nomo?" on expresas per tri signi: "Questiono", "Tu", "nomizita". La frazo "me hungras, me volas manjar", esas expresata per la signi: "me", "manjajo", "volas". Yen kelka importante nocioni di la manuo-signalata linguo: La nombri: la nombri inter 1 e 10 esas montrata per ad alte extensata fingri. Ye 10 amba polexi tushesas. La fingri esas eskartata. 100 on montras per la sama signo, nur la fingri esas klozata.

Evo: On kombinas nombro kun la signo "vintro". Por la indiani un yaro esas la tempo inter du vintri. La signo por vintro: extencata pugni, qui tremas – quale pro koldeso. La tempo dum la dio on expresas per la signo "suno", la signo por "luno" anke signifikas "monato". "Me": On montras a su ipsa, "ni", on adjuntas la signo "omno". "Tu": on montras la persono koncernata, "vi", on adjuntas "omno". Por questiono existas propra signo, quan on montras ante la frazo. On levas la dextra manuo e movas ol. Ico signifikas: qua, quo, kande, pro quo, quante e.t.p.

La exploreri konstatis, ke Indiano, qua perfekte dominacas ica linguo, povas duople rapide "parolar" kam personi, qui parolas per voco. Per sua simpleso la manuo-linguo superas nia komplikita frazi. La pruvon donis Amerikana explorero William Tomkins, qua adoptesis da la Sioux-Indian. 1930 Tomkins komunikis ad Indiano la komplikita texto di pac-kontrato de la yaro 1868 per manuo-signo-linguo. La Indiano parolis to, quon lu vidis, a son-rubando. La originala texto e la retro-traduko tote ne diferis segun omna detali.

Retro a la granda indiano-asembleo 1840 apud Arkansas River. Quar Indiani genti volis olim konvencionar pri paco. Per manuo-signi la chefri explikis, pro quo li volis finar la interquereli e la militi. Le Cheyenne deziris kavali de le

Kiowi, pro ke li ne havis suficanta. Le Kiowa deziris kontakti kun la blanki, kun qui le Cheyenne ja havis bona komercala relati. Pos kelka dii kun festi e deliberi ye amba lateri di la rivero, fine la paco esis siglata. Versimile. Sidanta Urso e Granda Wolfo konfirmis la paco ye la fino per "Granda enigmo", c "portar", "suno", "tua", "kordio" – "Deo portez sunbrilo aden tua kordio."

Da Andreas Gross, trovita en la revuo P.M. 7/1979

(t e kelke kurtigita da Heidi Neussner)

Por nia komencanti /Für unsere Anfänger

Dialogo

- Exkuzez, ka vu parolas Ido?
- Ho! Tre bone! Me bezonas informo.
- Ube me trovas oficeyo postala?
- Ka vere?
- Danko!
- Yes.
- Yes, multe! Ica esas tre bela urbo!
- Ne dankinda! Me prizas vizitar Italia.
- Yes, de Germania.
- De Berlin.
- Yes, kompreneble!
- Ka vere? Me tre bone konocas la redakteri.
- Bone. Me portos a li vua saluti.
- Bona jorno!
- Yes !
- Demandez!
- Vu esas fortunoza: ol esas tre proxima.
- Yes. Sequez la strado, e pose turnrez ad-dextre: vu trovos l'oficeyo postala pos kelka metri.
- Ne dankinda! Vu esas turisto, ka ne?
- Ka vu prizas Firenze?
- Danko! Esas plezuro audar to!
- Ka vu venas de fore?
- De qua urbo vu venas?
- Ho! Ka vu konocas l'Ido-amiki?
- Me lektas kun plezuro la revuo Ido-Saluto!
- Do me sendas a li tre afabla saluti!
- Bona vizito e bona jorno!

(a: Tiberio Madonna)

Zur Wortbildung (Wortzusammensetzungen)

Ein Ido-Wort kann aus folgenden Elementen gebildet werden:

Vorsilben; Wortwurzeln; Nachsilben; Endung.

So entstehen Wörter, wie

pre-dat-iz-ar = vorausdatieren (mit einem späteren Datum versehen)

pre Vorsilbe: vor-, voraus- (zeitlich)

dat(o) Wortwurzel: Datum

iz Nachsilbe: versehen mit

ar Grammatische Endung: Verb, Infinitiv, Gegenwart.

In Ido, wie in anderen Sprachen, gibt es die Zusammensetzung von Elementen zu einem Wort mit einer komplexen Bedeutung. Es gibt 6 Klassen von Wortzusammensetzungen (Kompleta gramatiko detaloza - KGD -, Kompozado, S. 168):

- Substantiv mit Substantiv, z. B. dormo-chambro (Schlafzimmer)
- Substantiv mit Verb, z. B. parto-prenar (teilnehmen)
- Substantiv mit Adjektiv (oder adjektiviertes Substantiv),
z. B. ciel-blua (himmlisch), lenso-forma (linsenförmig)
- Vorsilbe mit Verb, z. B. en-irar (hineingehen, eintreten)
- Vorsilbe oder Zahlwort mit Adjektiv oder Substantiv,
z. B. super-natura (übernatürlich), cent-yara (hundertjährig)
- Adjektiv mit Wortwurzel, woraus sich ein Adjektiv oder ein Adverb ergibt, z. B. blu-okula (blauäugig), sam-tempa (gleichzeitig), plur-foye (mehrmals), lua-parté (seinerseits).

Wenn beim aufmerksamen Lesen einer Wortzusammensetzung die Bedeutung nicht gleich verstanden wird, ist es empfehlenswert, das Wort von hinten her aufzulösen (KGD, Regulo di analizo o deskompozo, S. 169)

Beispiel aus dem Text dieser Ido-Saluto-Ausgabe (S. 6): **enterigar**.

Von vorn gelesen, könnte 'enter' irritieren.

Von hinten gelesen erkennt man

ar Grammatische Endung: Verb, Infinitiv, Gegenwart

ig Nachsilbe: machen (zu)

ter(o) Substantiv: Erde

en Vorsilbe: in

Es ergibt sich als komplexe Bedeutung für en-ter-ig-ar: in die Erde machen = beerdigen.

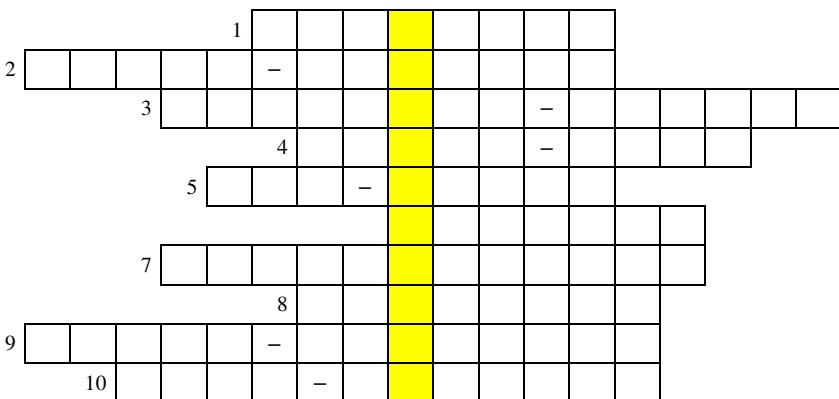
(a: fm)

Enigmato

Dum cayara somero en Berlin eventos mond-championeso di la atletismo lejera.

Tradukez en Ido:

1. Speer	6. Mannschaft
2. Staffelstab	7. Schiedsrichterin
3. Hindernislauf	8. Training
4. Startschuß	9. Diskuswerfer
5. Ziellinie	10. Stoppuhr

Omna partoprenanti esforcas acensar sur to, quan la solvo-vorto en la markitita kesti expresas.

(rg)

Ido-Saluto! Editerio: Germana Ido-Societo

Postadreso: Eberhard Scholz, Rosenfelder Ring 18, 10315 Berlin

od info@idolinguo.de

Informeti pri Ido: www.idolinguo.de

Redakterio: Ido-amiki Berlin

Adresi: ver.di, FB 8, Köpenicker Straße 30,
10179 Berlin

ido-saluto@idolinguo.de

Banko: Deutsche Ido-Gesellschaft
Postbank Berlin

Konto 184566106, BLZ 10010010

Membri dil Germana Ido-Societo
recevas l' Ido-Saluto gratuitte.

Por ne-membri la yarala abono
kustas adminime € 5,00.

Kunlaboranti di ca numero: G. Anton (ga), R. Gensch (rg), F. Möller (fm),
A. Neussner (an), G. Schlemminger (gs), E. Scholz (es), H.-G. Winkler (hw)
a = autoro; t = tradukero